

Tanıtım - Değerlendirme / Reviews

Araştırma Yapan ve Destekleyen Kurumlar için MedOANet Açık Erişim Politikaları Uygulama İlkeleri*

MedOANet Guidelines for Implenting Open Access Policies for Research Performing and Research Funding Organizations

Çev.: Yaşar Tonta**

Öz

Avrupa Komisyonu tarafından desteklenen “Akdeniz Ülkeleri Açık Erişim Ağı” (www.medoanet.eu) projesi tarafından hazırlanan açık erişim politikaları uygulama ilkeleri kısa ve hedefe yönelik öneriler getirerek projeye katılan altı Akdeniz ülkesinde (Fransa, İspanya, İtalya, Portekiz, Türkiye ve Yunanistan) uyumlu bir yaklaşımla politika geliştirme çalışmalarını koordine etmeyi amaçlamaktadır. İlkeler özellikle politika geliştirenlere ve bu politikaların paydaşlarına, araştırma yapan kurumlara ve fon sağlayıcılara yöneliktir. İlkeler en iyi uygulamaları ve son politika gelişmelerini, özellikle de Avrupa Komisyonu’nun bilimsel bilgiye erişim, bu bilgilerin korunması ve dağıtımı konulu öneri ve bildirimini (2012) ve Ufuk 2020 (Horizon 2020) planlarını dikkate almaktadır. İlkeler UNESCO, Avrupa Araştırma Üniversiteleri Birliği, Avrupa Üniversite Derneği, Bilim Avrupa gibi örgütlerce son zamanlarda hazırlanan konuyla ilgili belgeler, politika bildirimleri, öneriler ve esasların yanı sıra altı ülkede uygulanan anketleri de dikkate almaktadır.

Anahtar Sözcükler: Açık erişim; açık erişim politikası; MedOANet.

Abstract

These Guidelines for implementing open access policies have been produced by the EC-funded project “Mediterranean Open Access Network” (www.medoanet.eu). They aim at coordinating policy-development in the six Mediterranean countries that participate in the project by providing concise and targeted guidelines for a harmonized approach towards policy development (France, Greece, Italy, Portugal, Spain and Turkey). They are directed to policy-makers and policy stakeholders specifically, to Research Performing Organizations and Research Funders. The guidelines take into consideration best practices and recent policy developments, in particular the European Commission’s Recommendation and Communication on access to and preservation of and dissemination of scientific information (2012) and the planning for Horizon 2020. They are also informed by relevant documents, policy papers, recommendations and guidelines, produced recently by organizations such as UNESCO, The League of European Research Universities, the European University Association, Science Europe, among others, as well as by surveys performed in the six countries by the project.

Keywords: Open access; open access policy; MedOANet.

* Araştırma Yapan ve Destekleyen Kurumlar İçin MedOANet Açık Erişim Uygulama İlkeleri Avrupa Birliği 7. Çerçeve Programı tarafından desteklenen (#288945) Akdeniz Ülkeleri Açık Erişim Ağı (MedOANet, www.medoanet.eu) projesi çerçevesinde hazırlanmış ve yayımlanmıştır (Ekim 2013) (http://medoanet.eu/sites/www.medoanet.eu/files/documents/MED2013_GUIDELINE_dp_EN_ws.pdf). MedOANet Projesi ortakları: Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi, Fransa (CNRS: www.cnrs.fr); İspanyol Bilim ve Teknoloji Vakfı, İspanya (FECYT: www.fecyt.es); Üniversitelerarası Bilgisayar Merkezi, İtalya (CINECA: www.cineca.it); Minho Üniversitesi, Portekiz (UMINHO: www.uminho.pt); Hacettepe Üniversitesi, Türkiye (HACETTEPE: www.hacettepe.edu.tr); Ulusal Dokümantasyon Merkezi, Yunanistan (EKT/NHRF: www.ekt.gr); Nottingham Üniversitesi, Birleşik Krallık (UNOTT: www.nottingham.ac.uk); Avrupa Araştırma Kütüphaneleri Derneği Vakfı, Hollanda (LIBER: www.libereurope.eu); Eğitim ve Bilimin Desteğinde Avrupa Telif Hakkı Ağı, Almanya (ENCES: www.ences.eu). MedOANet Projesinin Türkiye koordinatörlüğünü Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü üstlenmiştir (Yaşar Tonta, Serap Kurbanoglu, Umud Al, Orçun Madran, Gülede Doğan ve Zehra Taşkın). Araştırma Yapan ve Destekleyen Kurumlar İçin MedOANet Açık Erişim Uygulama İlkeleri’nin Türkçesi için bkz. http://medoanet.eu/sites/www.medoanet.eu/files/documents/MEDOANET2013_GUIDLINE_dp_TR_ws.pdf ve http://www.acikerisim.org/dokumanlar/medoanet_guideline_2013.pdf. Eserin basılı kopyası 21-22 Ekim 2013 tarihlerinde İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü’nde yapılan 2. Ulusal Açık Erişim Çalıştayında delegelere dağıtılmış, daha sonra da tüm ilgili kurumlara ve üniversitelere postayla gönderilmiştir. Çev.: Yaşar Tonta.

** Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, e-posta: tonta@hacettepe.edu.tr

İçindekiler

- İlkeler hakkında
- MedOANet Projesi
- Açık erişim nedir?
- Niçin açık erişim?
- Avrupa politikasının bugünkü genel durumu
- Araştırma Yapan Kurumlar (AYK) için politika geliştirme ilkeleri
  - a. Politika geliştirme sürecindeki temel adımlar
  - b. Politika geliştirirken dikkate alınması gereken önemli noktalar
  - c. Model açık erişim politikası
  - d. İyi uygulamalar
- Araştırma Fonlayan Kurumlar (AFK) için politika geliştirme ilkeleri
  - a. Politika geliştirme sürecindeki temel adımlar
  - b. Politika geliştirirken dikkate alınması gereken önemli noktalar
  - c. Model açık erişim politikası
  - d. İyi uygulamalar
- Kaynaklar

İlkeler hakkında

Açık erişim politikaları uygulama ilkeleri Avrupa Komisyonu tarafından desteklenen “Akdeniz Ülkeleri Açık Erişim Ağı” (www.medoanet.eu) projesi tarafından hazırlanmıştır. İlkeler kısa ve hedefe yönelik öneriler getirerek projeye katılan altı Akdeniz ülkesinde (Fransa, İspanya, İtalya, Portekiz, Türkiye ve Yunanistan) uyumlu bir yaklaşımla politika geliştirme çalışmalarını koordine etmeyi amaçlamaktadır. İlkeler özellikle politika geliştirenlere ve bu politikaların paydaşlarına, araştırma yapan kurumlara ve fon sağlayıcılara yöneliktir.

İlkeler en iyi uygulamaları ve son politika gelişmelerini, özellikle de Avrupa Komisyonu’nun bilimsel bilgiye erişim, bu bilgilerin korunması ve dağıtımı konulu öneri ve bildirimini (2012) ve Ufuk 2020 (Horizon 2020) planlarını dikkate almaktadır. İlkeler UNESCO, Avrupa Araştırma Üniversiteleri Birliği, Avrupa Üniversite Derneği, Bilim Avrupa gibi örgütlerce son zamanlarda hazırlanan konuyla ilgili belgeler, politika bildirimleri, öneriler ve esasların yanı sıra altı ülkede uygulanan anketleri de dikkate almaktadır.

Daha spesifik olarak ilkeler:

- Açık erişimle ilgili temel kavramları ve sorunları tanıtmaktadır.
- Politika geliştirme sürecindeki başlıca aşamaları tartışmaktadır.
- Bir kurumsal politika ve fon sağlayıcı politikasının önemli bileşenlerini tanıtmaktadır.
- Araştırma yapan ve araştırmaları destekleyen kurumlar için model politikalar sunmaktadır.
- Araştırma yapan ve araştırmaları destekleyen kurumlar için politika geliştirmede iyi uygulamaları sunmaktadır.

MedOANet Projesi

Akdeniz Ülkeleri Açık Erişim Ağı Avrupa Komisyonu’nun 7. Çerçeve Programı tarafından desteklenen bir projedir. Açık erişim stratejilerinin koordinasyonunu ve özellikle altı Akdeniz ülkesindeki politika ve yapıların gelişmesini destekler. Tüm proje çıktıları, belgeler ve kaynaklara projenin web sitesinden erişilebilir www.medoanet.eu.

MedOANet Projesi:

- Tüm açık erişim paydaşlarını ve karar vericileri bir araya getirmek ve ulusal politika geliştirme çabalarını koordine etmek için **ulusal görev güçleri** kurdu.

- Altı ülkede Açık erişim ekosistemini haritalamak için anketler uyguladı. Bunlar arasında araştırma fonu sağlayıcılara, araştırma kurumlarına ve yayıncılara özel önem verildi.
- Her ülkedeki ana paydaşları bir araya getirmek, açık erişim sorunları hakkında farkındalığı artırmak ve gelecekte eşgüdümlü çalışmalarını kolaylaştırmak için görev güçleriyle birlikte **Açık erişim çalıştayları** düzenledi.
- Uluslararası kütüklerden veri toplayarak açık erişim politikaları ve girişimlerinin gelişmesini izleyen (fon sağlayıcı politikaları, arşivler, vs.) ve bu bilgileri sunarak etkin bir ülke profili yaratan "**Açık Erişim Takipçi**"sini geliştirdi. Takipçi bilgi sağlamakta ve açık erişim kaynaklarını uygun kütüklere kaydettirmeleri için ilgili paydaşları cesaretlendirmektedir.
- Minho Üniversitesindeki bir Avrupa çalıştay ile Ulusal Dokümantasyon Merkezi'ndeki bir Avrupa Konferansı'nda karar vericileri bir araya getirerek bölgesel eşgüdümü kolaylaştırdı.
- Halihazırdaki en iyi uygulamalarla ve Avrupa Komisyonu'nun politikalarıyla uyumlu ulusal plan ve politikaların geliştirilmesini kolaylaştırmak için açık erişim politikalarını uygulamaya yönelik **Tutarlı İlkeler ve Öneriler** geliştirdi.

Açık erişim nedir?

Açık erişim genellikle yüksek abonelik ücretlerinden kaynaklanan bilimsel çıktılara sınırlı erişim sorununu irdeler. **Okuyucunun bilimsel bilgiye (makaleler, kitaplar, araştırma verileri) ücretsiz erişimini** ve bu bilgilerin lisanslanarak araştırmacılar, sanayi ve vatandaşlar tarafından daha çok kullanılmasını **sağlayan uygulamadır**.

Budapeşte Açık Erişim Girişimi'nin (BOAI) ve Açık Erişim Berlin Bildirgesi'nin (Ekim 2003) açık erişim tanımları önemlidir.

Açık erişim nasıl sağlanır?

Kendi kendine arşivleme (Yeşil yol): Yazar hakemli yayınının elektronik bir kopyasını kurumsal bir arşivde ya da konu arşivinde arşivler. Bundan sonra bu yayına herkes ücretsiz erişebilir.

Bir arşiv, kurumun bilimsel çıktılarını yönetme, koruma ve sergileme olanağı sağlar. Bir kurumun araştırma bilgi sisteminde ve değerlendirme sürecinde arşiv değerli bir araçtır ve bilimsel topluluk için katma değerli hizmetler sunar.

Açık erişim yayıncılık (Altın yol): Yazarlar bilimsel eserlerini açık erişim dergilerde ya da monografi dizilerinde yayımlar. Bu yayınlara İnternet'e bağlı son kullanıcılar ücretsiz olarak erişebilirler. Telif hakkı genellikle yazarlarındır. Açık erişim yayımlar ücret ödenerek erişilen yayımlarla aynı süreçleri izler (örneğin, hakemlik), ama yayımların içeriğine açık erişim sağlar. Bir yayının kalitesiyle bu yayına erişim şekli arasında bir ilişki yoktur.

Niçin açık erişim?

Yararları

Bilimsel bilgiye erişimde yasal, ticari ve teknolojik engelleri kaldırmak suretiyle araştırma süreci daha etkili, araştırma sonuçları daha görünür hale gelir. Dahası, açık erişim ikilemeyi önler, bilgiyi ve teknolojik transferi geliştirir ve yeniliği destekler.

Bilimsel iletişim sistemindeki çeşitli paydaşlar bilimsel araştırmalara ve araştırma verilerine açık erişimden yararlanırlar:

Kurumlar ve yazarlar araştırma çıktılarının anında görünürlüğünü sağlarlar ve böylece elde ettikleri sonuçların yayımı ve kullanımını artar. Açık erişim, araştırmaların etkisinin, uluslararası işbirliğinin artmasına yol açar ve yeni fon kaynakları ve fırsatlar yaratır.

Araştırmacılar kütüphaneler aracılığıyla erişemedikleri makaleleri aramak için zaman harcamazlar. Dahası, araştırmacılar yeni bilgi yaratmak için sadece açık araştırma içeriği üzerinde etkin çalışabilen metin ve veri madenleme teknolojilerini kullanarak çoğu kez çeşitli araştırma alanlarındaki makalelerden veri ve bilgi çıkarabilirler.

Fon sağlayan ajanslar, üniversiteler ve araştırma kurumları araştırma sürecinin kalitesini ve saydamlığını, araştırmaya yatırımın getirisini izlerler ve ulusal ve uluslararası düzeyde artan görünürlükten yararlanırlar. Araştırma değerlendirme için değişik ölçevleri (alternative metrics) esas alan yeni modeller de benimseyebilirler.

Kütüphaneler açık erişimin benimsenmesinden potansiyel olarak yararlanırlar. Çünkü açık erişim kütüphanelere kullanıcılarının bilimsel materyallere erişimini artırma olanağı sağlar ve kütüphanelerin geleneksel dergi aboneliklerine harcadıkları miktarı azaltmaya yardımcı olabilir. Açık erişim, becerilere ve altyapıya doğru yatırımla, kütüphanelere açık erişim hizmetleri (arşivleri yönetme ve/veya yayıncılık etkinlikleri) ve yeni bilimsel iletişim yöntemleri danışma hizmetleri sağlayıcıları olarak yeni roller üstlenme olanağı da sunar.

Açık erişimi benimseyen **yayıncılar** yayınlarının daha fazla teşhir edilmesini sağlarlar, iş modellerinde daha saydam olurlar, yeni fırsatlara daha açık olurlar ve kendi topluluğuna yeni katma değerli hizmetler sunmak üzerinde odaklanırlar.

Yeni ürünler geliştirerek ve üreterek yenilik yapmak ve rekabet güçlerini artırmak için **Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ)** çığır açan araştırma sonuçlarına anında açık erişimden büyük ölçüde yararlanırlar. Bilimsel çıktılara abonelik esasına dayanan sınırlı erişim KOBİ'lerin yenilik yapmasına engel olur.

Son olarak, saydamlığı genişletilen ve iyileştirilen bilimsel süreç ve bunu izleyen bilgiye erişim 21. yüzyılın çetrefillikleriyle daha başarılı bir biçimde başa çıkabilen, **daha bilim okur yazarı vatandaşlara** öncülük eder.

Avrupa politikasının bugünkü genel durumu

Son zamanlarda açık erişim politikalarına dünya çapında ilgi gösterilmesi araştırmacıların ve açık erişim taraftarlarının açık erişim kavramını yıllar boyunca desteklemelerinin sonucudur. Bu ilgi aynı zamanda bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin yol açtığı arşivler ve dergiler gibi e-altyapılardaki ilerlemelerin sonucudur. Araştırma fonu sağlayıcıların ve kurumların açık erişimin yararları konusunda gelişen anlayışları ve yaygın bir biçimde desteklenen kamu kaynaklarıyla fonlanan araştırmaların herkese açık olması düşüncesi, araştırmaların yayılması için açık erişimi standart bir uygulama olarak güvence altına alan konuyla ilgili politikaların geliştirilmesini hızlandırdı.

Avrupa Komisyonu Avrupa Birliği'nde kamu kaynaklarıyla desteklenen araştırmaların yayılmasında açık erişimi standart yöntem olarak desteklemekte ve **bilginin serbest dolaşımına**

Avrupa Araştırma Alanı'nın beş önceliğinden biri olarak yer vermektedir (COM(2012) 392 final).¹ Avrupa Komisyonu 2012'nin yaz aylarında Üye Ülkelerin kamu kaynaklarıyla yapılan araştırmalara açık erişim sağlayan ulusal politikalar geliştirmelerini, araştırma fonu sağlayan ve araştırma yapan kurumların da bu doğrultuda kendi politikalarını geliştirmelerini ve bunların ulusal düzeyde ve Avrupa düzeyinde koordine edilmesini önerdi (C(2012) 4890 final).² Dahası, **açık erişim Ufuk 2020 fonlarıyla üretilen tüm hakemli yayınlar için zorunludur**. Bu karar 7. Çerçeve Programı (7ÇP) fonlama sürecinin bir kısmında uygulanan açık erişim pilot çalışmasının bir sonucudur. **Ufuk 2020, araştırma verilerine açık erişim pilot çalışmasına da yer verecektir**. Araştırma verilerine açık erişim konusuna son günlerde giderek artan bir ilgi gösterilmektedir. Bu konudaki politikalar genel olarak hâlâ başlangıç aşamasındadır.

Politika düzeyinde en önemli gelişmeler dünya genelinde ve Avrupa'da açık erişim politikalarını uygulayan araştırma fonu sağlayıcıların ve araştırma yapan kurumların sayısının giderek artmasıdır. Başlıca kamu fon sağlayıcıları ve özel fon sağlayıcılar zorunlu açık erişim politikalarını geliştiriyorlar, böylece araştırmaların iletiminde açık erişimin standart yol olmasının temellerini etkin bir biçimde inşa ediyorlar ve araştırma yapan kurumların gerekli değişiklikleri yapmalarına da öncülük ediyorlar. Ama MedOANet araştırması, projenin odaklandığı altı Akdeniz ülkesinde araştırma fonu sağlayan ve araştırma yapan kurumların ilgili politikaları geliştirmek için daha fazla çalışmaları gerektiğini göstermektedir. Ufuk 2020 nedeniyle bu durumun acilen değişmesi gerekir. Mevcut ilkeler bu tür politikalar geliştirilmesi için süreç hakkında temel bilgi de içeren pratik bir araçtır.

Proje çerçevesinde geliştirilen açık erişim takipçi aracı vasıtasıyla politika gelişmeleri ve altı Akdeniz ülkesinde açık erişimin gelişme manzarası izlenebilir <http://www.medoanet.eu/open-access-tracker-information>.

Araştırma Yapan Kurumlar (AYK) için politika geliştirme ilkeleri

A. Politika geliştirme sürecindeki temel adımlar

Danışma (istişare) ve hazırlık evresi kurumsal açık erişim politikası uygulamada önemlidir. Araştırma yapan kurumların karar vericileri, konuyla ilgili AB politikalarıyla uyumlu koordine edilmiş ulusal pozisyonlar/stratejilerle sonuçlanan istişarelere, ulusal düzeyde üniversite rektörleri konferansı tartışmaları gibi, katılmalıdırlar. Her araştırma kurumunda yapılan tartışmalar uzlaşmaya dayanan bir politika belgesi taslağı hazırlamak ve öğretim üyelerinin desteğini sağlamak için esastır. AYK içinde bir çalışma grubunun kurulması buna katkıda bulunabilir. Bu evrede finansal planlama ve politikanın uygulanması için arşiv ofisi gibi bir destek mekanizmasının geliştirilmesi gereklidir.

Politikanın kabul edilmesi ilgili kurumsal düzenlemenin geliştirilmesini içerir (Ör. önerinin senato tarafından oylanması ya da düzenlemenin rektör tarafından imzalanması). Kurumsal düzenleme tüm öğretim üyeleri/araştırmacılar için zorunlu olmalı ve profesyonel yükselme işlemleriyle ilişkilendirilmelidir. Politika öğretim üyelerine ve personele açık bir şekilde sunulmalı ve açıklanmalıdır. Politikanın uygulanması için örgütsel ve teknik destek verilmelidir. Politika ondan sonra kaydedilmeli ve uygun politika kütüğü aracılığıyla duyurulmalıdır <http://roarmap.eprints.org/>.

Politika kabul edilmeden önce **bir kurumsal arşiv** geliştirilmeli ve işletimsel hale getirilmeli ya da AYK'nin ve araştırma personelinin arşiv işlevlerine erişimi olmalıdır. Arşiv bir AYK'nin bilimsel çıktılarına erişim sağlayan ve bunları koruyan e-altyapıdır ve kendi kendine

¹ European Commission. A Reinforced European Research Area Partnership for Excellence and Growth. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee of the Regions (COM(2012) 392 final). Brussels, 17.07.2012. http://ec.europa.eu/research/era/pdf/era-communication/era-communication_en.pdf.

² European Commission. Commission Recommendation of 17.7.2012 on Access to and Preservation of Scientific Information. http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/recommendation-access-and-preservation-scientific-information_en.pdf.

arşivleme direktifinin uygulanmasını destekler. Arşivler birlikte çalışabilirlik standartlarını (OAI-PMH) destekleyen yazılım kullanılarak geliştirilmeli ve ulusal e-altyapı ve OpenAIRE gibi Avrupa altyapılarıyla birlikte çalışmalıdır. Arşiv işletme politikaları geliştirilmeli ve araştırmacılara düzenli eğitim verilmelidir.

Yüksek kabul oranlarını garantilemek için sürekli destek ve savunuculuk çok önemlidir. Bu amaçla AYK içinde işleyen bir yapı geliştirilmelidir. Araştırmalar bu görevi yerine getirmek için en uygun araştırma kurumu hizmetinin kütüphane olduğunu ve bu mekanizmanın kütüphane içinde geliştirilebileceğini göstermektedir. Bu yapı kendi kendine arşivleme konusunda araştırmacılara gerekli eğitimi vermeli, örgüt içinde savunuculuk yapmalı, telif hakkı ve diğer ilgili sorunlar hakkında bilgi, arşiv işlevi için teknik destek vs. sunmalıdır. Bir politikanın başarısının önemli koşulu araştırmacıların açık erişim ve kendi kendine arşivlemenin -hem kısa hem uzun dönem- yararlarının yanı sıra kendi çalışma programlarının bir parçası olarak gerekliliklerini de anlamalarıdır.

Politikanın orta ve uzun vadede sürdürülebilirliğini sağlamak ve kendi kendine arşivleme uygulamasını araştırmacıların çalışma programlarına tam olarak yerleştirmek için **izleme ve denetleme** şarttır. Öğretim üyelerinin açık erişim politikasına uyup uymadıkları ölçülmeli ve öğretim üyelerine araştırmalarını paylaşmak için teşvikler sağlanmalıdır (Ör. arşiv aracılığıyla araştırmaları sergileme araçları). Politikaya uyulmasını sağlama almanın en etkin yolu kendi kendine arşivlemeyi araştırma değerlendirme süreçleriyle ilişkilendirmektir. E-altyapıyı ve destek mekanizmalarını uzun dönem yaşatmak ve gerekli güncellemeleri yapmak için mali kaynaklar garanti edilmelidir.

B. Politika geliştirirken dikkate alınması gereken önemli noktalar

En etkin politika **hakemli araştırmalar için zorunlu anında kendi kendine arşivleme politikasıdır**. Böyle bir politika araştırmacıların tüm hakemli araştırmaları (dergi, konferans makaleleri, kitaplar/monografiler) yayına kabul edildikten hemen sonra organizasyonun kurumsal arşivinde depolamalarını gerektirir. Yayıncı ambargosu yoksa hakemli araştırmalara anında açık erişimi de şart koşar. Kurumsal açık erişim politikası telif hakkı ve lisanslandırmaya değinmeli, düzenlemelerini ve pozisyonunu açıklamalı ve araştırmacılara konuyla ilgili bilgi kaynakları sağlamalıdır.

Zorunlu politika. Gönüllü politikaların tersine zorunlu politikalar etkin destek, savunuculuk ve e-altyapı sistemi ile birlikte sunulursa daha yüksek uyum oranlarıyla sonuçlanır. Araştırmacıların çalışmalarını kurumsal arşivde depolamaları şart koşulmalıdır. Bu şart mesleki yükselme ve değerlendirmeyle ilişkilendirilmelidir. Değerlendirme amacıyla otorite araştırmacı, bölüm ve kurum yayın listeleri doğrudan kurumsal arşivden çekilmelidir. Böylece kurumsal arşivin bu amaçla kullanılacağı, dolayısıyla araştırmalarının arşivde tam olarak temsil edilmesini sağlamanın yazarların kişisel yararına olduğu kendilerine açıkça belirtilir.

Kendi kendine arşivleme politikası (= yeşil açık erişim politikası). Açık erişim için hem kendi kendine arşivleme hem de açık erişim yayıncılık geçerli yollar ise de araştırma kurumlarının yeşil açık erişim politikalarını kabul etmeleri önerilir. Çünkü kendi kendine arşivleme kuruma açık erişimin de ötesinde yarar sağlar. Kendi kendine arşivleme kurumsal çıktıları kaydetmek ve korumak ve bu çıktılara erişim sağlamak amacıyla yayın üst verilerinin (metadata) ve tam metin dijital yayınların çevrimiçi (online) kurumsal arşivde depolanma sürecidir. Arşivler AYK'lerin araştırma çıktılarını kendi başlarına yönetme, yayma ve korumalarını sağlayan önemli araçlardır. Kendi kendine arşivleme akademik yayıncılıkla ilgili değildir. Kendi kendine arşivleme araştırmacıların hem kurumlarına karşı bir yükümlülüğü hem de kendi etkilerini artırmaya yarayan bir faaliyet olarak algılanabilir. Yazarın çalışmasını nerede yayımlayacağına ilişkin seçimine de karışmaz. MedOANet projesinde altı ülkede ilgili

anketlere katılan AYK'lerin %85'inden fazlasının zaten kurumsal arşivlere sahip oldukları, dolayısıyla arşivlere zaten önemli kaynaklar ayrıldığı ortaya çıkmıştır. AYK'ler zorunlu kendi kendine arşivlemeyle birlikte açık erişim yayıncılığı (yani altın açık erişimi) teşvik edebilirler ve yazarların açık erişim yayıncılarına (dergiler ve monografiler) Yazar İşlem Ücretlerini ödemelerini desteklemek için fonlar ayırabilirler. Ama bu, yazarların açık erişim yayıncılığı denemelerini teşvik eden ek bir etkinliktir ve AYK'nin zorunlu kendi kendine arşivleme politikasıyla ilgili değildir.

Anında kendi kendine arşivleme ve açık erişim. Kendi kendine arşivleme bir eser hakem denetiminden sonra yayına kabul edilir edilmez (yazarın ya da mümkünse yayıncının son kopyası) zorunlu olmalıdır. Böylece (ambargo şartı yoksa) yayının üst verileri ve yayının kendisi, farklı yayın tarihine bakılmaksızın anında erişilebilir hale gelir. Dahası, yayıncı çıkarlarıyla bir çatışma söz konusu değildir, çünkü arşivlenecek ve herkese açılacak belge yayıncının sürümü değildir. Yayıncı izin verirse yayıncı sürümü de arşivlenebilir. Hatta bazı yayıncılar kendi yayınladıkları sürümün arşivlenmesini de şart koşarlar, çünkü bu, yayıncıların dergilerinin etkisinin artmasına yardımcı olur. Arşivlenen yayının üst verilerine ve yayının tam metnine anında açık erişim zorunlu olmalıdır. Fakat yayıncı ambargosu anında açık erişimi engellerse o zaman yayın ambargo süresi dolana kadar arşivde erişime kapalı olarak tutulabilir. Kurumsal arşivler ambargo süresi dolduktan sonra belgeleri otomatik olarak erişime açacak şekilde programlanmalıdır. Böylece yazar yayını depolarken ambargo süresini kolayca girer ve yazılım o tarihte tam metni erişime açar. Yazar bunu hatırlamak zorunda kalmaz. Buna ek olarak, arşivler kullanıcılarına ambargolu yayınların bir kopyasını doğrudan yazarlarından isteme olanağı sağlayan "bir kopya iste" işlevselliğine sahip olmalıdır. Son olarak, çoğu yayıncının kendi kendine arşivlemeye izin verdiği not edilmelidir. Konuyla ilgili yayıncı politikaları için bkz. <http://www.sherpa.ac.uk/romeo/>

Hakemli araştırma. Politika, kapsadığı içerik hakkında açık olmalıdır. Kendi kendine arşivlemenin hedeflediği içerik hakemli araştırmalar -makaleler, konferans bildirileri ve kitaplar/ monografiler- olmalıdır. MedOANet projesinde altı ülkede halihazırda doktora ve yüksek lisans tezlerine önem verildiği ortaya çıkmıştır. Bu tür bilim önemli olmasına rağmen şimdi hakemli araştırmalara dikkat çekilmelidir. Kitaplar yayınlar içinde ayrı bir kategoridir. Üretimi uzun zaman alır, çoğu zaman yazarlar telif ücreti alırlar ve yayıncılar çoğu kez kitaplara dergilerden daha çok yatırım yaparlar. Bu özellikler kitapları dergi makalelerinden ayırır ve politika koşulları açısından dikkat gerektirir.

Bu nedenle AYK'ler kitapların ve kitap bölümlerinin üst verilerini kendi kendine arşivlemeyi zorunlu hale getirmeli ama bu tür içeriğe açık erişimi zorunlu yapmamalıdır. AYK'ler alternatif olarak kitapların farklı durumunu dikkate alan uzun ambargo sürelerine izin vermeyi düşünebilirler.

Araştırma verileri de önemli bir araştırma çıktısı türü olup, son zamanlardaki açık erişim politika tartışmaları araştırma verilerine yönelmiştir. Araştırma verilerine açık erişim çeşitli yararlar sağlar. Araştırma sonuçlarını doğrulama olanağı ve veri toplama çalışmalarında tekrarı önleyerek tasarruf etme bunlar arasındadır. Bilimsel sonuçların dayandığı verileri açıklama bir düzgün bilimsel ahlak sorunudur. Araştırmacı genelde kendi verilerinin sahibiymiş gibi bir tutum takınmakla birlikte bilimsel veriler duyarlı ve gizli veriler de içerebilir. Buna ek olarak, kamu kaynaklarıyla desteklenen araştırmalar sırasında üretilen verilerin sahibinin kim olduğu konusunda genellikle önemli bir karışıklık vardır. Bilimsel verilerin özel ve farklı doğasını oluşturan tüm bu öğelerden dolayı, bu verilere açık erişim farklı bir politika belgesinde geniş bir biçimde ele alınmalıdır. Bu politikalar formüle edilirken kişisel verilerin yanı sıra duyarlı ve gizli bilgilere de saygı gösterilmelidir. Ama ilk olarak açık erişim politikaları araştırmacıların yayınlara dayanak oluşturan verileri depolamalarını teşvik etmelidir.

Telif hakkı ve lisanslandırma

Telif hakkı. Bilimsel bilgiye açık erişimin geleceğini güvence altına almak için AYK politikaları yazarların telif haklarını yayıncılara devretmemelerini tavsiye etmeli ve sadece yayın için gereken hakların devredilmesini teşvik etmelidir. Politikalar yazarların yayıncılarla pazarlık yapmalarının mümkün olduğunu açıklamalı ve araştırmacılara yardım etmek için konuyla ilgili kaynaklar (Ör: pazarlık araçları, yazar sözleşmesi ekleri) sağlamalıdır. Araştırma çıktılarına ambargo konulmamasını garantilemek için sağlam adımlar atmak isteyen kurumların, arşivler aracılığıyla yayınlara hemen açık erişim sağlamak için yazar ve/ya da kurumun yayınlar üzerinde yeterli hakları olması gerekir. Bu ideal durumdur ve yayıncı ambargolarını geçersiz kılar. Bunu yapmak için, kurum kendi araştırmacısının çalışmasına hemen açık erişim sağlamasına yetecek kadar hakkı saklı tutar veya araştırma personeline anında açık erişime izin veren bazı hakları devretmeme şartı koyabilir. Konuyla ilgili maddeler istenirse sözleşmelere konabilir.

Lisanslandırma. Dijital materyallere iliştirilen bir lisans kullanıcılara bilimsel materyallerin hangi koşullar altında kullanılabileceğini açıklar. Arşivler aracılığıyla sağlanan tüm materyaller yeniden kullanımı kolaylaştırmak için lisanslandırılmalıdır. Creative Commons lisansları dünya çapında en yaygın kullanılanlardır ve kullanıcıların insanlara ve makinelere karşı haklarını ve yükümlülüklerini açık bir şekilde tanımlamaktadır.

C. Model açık erişim politikası

[**Giriş:** – Açık erişimin yararları hakkında bağlamsal bilgi; politikanın küresel durumu - Ör. Ufuk 2020’de Avrupa Komisyonu açık erişim politikaları, Avrupa Üniversite Derneği’nin tavsiyeleri, diğer konuyla ilgili bilgiler veya ulusal ve uluslararası genel durumu yansıtan girişimler; politika geliştirmek için güdüleyiciler -daha geniş yayım, kurumun araştırma sonuçlarının görünürlüğünü ve etkisini yükseltmek; kurumun araştırma ve entellektüel çıktılarını bütün yönleriyle yönetebilme niyeti, vs. konusunda genel bilgi.]

[**Kurum adı**] elemanlarından bulgularının erişilebilirliğini, kullanımını ve uygulamalarını artırmalarını bekler. Bu amaçla:

[tarih]inden geçerli olmak üzere [**kurum adı**]:

1. Elemanlarının tüm hakemli makalelerinin, kitaplarının/monografilerinin ve konferans bildirimlerinin [tezler, çalışma belgeleri, teknik raporlar, vs. gibi diğer tür yayınlar ve araştırma belgeleri de istendiği takdirde her kurum tarafından tanımlanacaktır] kabul edilen sürümünün (yazar son kopyası veya yayıncı sürümü) elektronik bir kopyasını kurumsal arşivde [**arşiv adı**] depolamaları şarttır.

2. İlk maddede tanımlanan tüm yayınların üst verilerinin (başlık, yazarlar, kurumsal bağlantı, makaleyi kabul eden derginin adı, vs.) depolama sırasında hemen erişime açılması şarttır.

3. İlk maddede tanımlanan tüm yayınların tam metinlerinin depolama sırasında ya da daha sonra mümkün olan en kısa zamanda erişime açılması şarttır. Yayıncı sınırlamaları nedeniyle hemen erişime açılmayan yayınlar olması durumunda 1. maddedeki depolama şartı

değişmez, ama yayıncının ambargo süresi dolana kadar yayınlar erişime kapatılır.

4. Araştırma çıktılarını kişisel ya da kurumsal olarak izleme, ölçme ve değerlendirme amacıyla, öğretim elemanlarının/personelin sadece üst verileri ve tam metinleri kurumsal arşivde depolanmış yayınlarını dikkate alır.

5. Bu politikaya uyulup uyulmadığını arşivin içeriğini literatür dizinleme hizmetlerinde kayıtlı olanlarla karşılaştırarak denetler.

Yukarıdaki düzenlemeler bu politikanın yürürlüğe girdiği tarihten sonra üretilen tüm yayınları kapsar.

Ayrıca, **[kurum adı]**

Araştırma personeli/öğretim üyelerini mümkünse kendi yayınlarının telif haklarını ellerinde tutmak ve yayıncılara sadece yayın için gereken izni vermek için teşvik eder [burada hakları korumak için kullanılacak yazar ekleri –Örneğin: SPARC eki gibi <http://www.sparc.arl.org/resources/authors/addendum-> hakkında bilgi verilebilir].

Elemanlarını kamuya açık araştırma raporlarında kanıt işlevi gören ve/veya hakemli yayınlarda referans verilen tüm araştırma veri setlerini kurumsal arşivde veya uygun başka bir açık veri arşivinde depolamak için teşvik eder [araştırma verilerini kamuya açan, kalıcı numaralar (DOI veya diğerleri) yoluyla verilere atıf yapılabilen, kabul edilen ilkelere ve standartlara dayalı (araştırma destek bildirimini de içeren) kaliteli üst veri sağlayan uygun arşivler tanımlanmalıdır].

Son açıklamalar:

[Kurum adı] kurumsal arşivinde depolanan araştırma sonuçlarının derlenmesini ve uzun dönem korunmasını güvence altına almaya kendini adanmıştır.

[Kurum adı] kaynak, araç ve arşiv özelliklerinin sayısını artırmaya, depolamayı kolaylaştırmaya, arşivi kullanmaları için araştırmacıları eğitmeye, telif hakları hakkında bilgi sağlamaya, veri yönetim planlarını incelemeye ve koruma planı geliştirmeye kendini adanmıştır.

Bu politika sadece yürürlüğe girdikten sonraki yayınları kapsamına rağmen, **[kurum adı]**, elemanlarını bu tarihten önceki yayınlarını da kurumsal arşivde depolamak ve erişime açmak için her fırsatta kuvvetle teşvik eder.

[diğer konular eklenebilir]

D. İyi uygulamalar

Akdeniz ülkelerinde açık erişim direktifi uygulayan kamu üniversitelerinin sayısı giderek artmaktadır. Seçilen uygulamalar iyi uygulamalar olarak geniş kabul gören örnekler ile halen çalışmaları devam eden yeni direktif sahibi kurumları temsil etmektedir:

- Portekiz'deki **Minho Üniversitesi** 2003'ten beri bir kurumsal arşiv (RepositóriUM) işletmektedir ve Üniversitenin Ocak 2005'ten beri kurumsal kendi kendine arşivleme politikası vardır. 2004'ten beri açık erişim ve RepositóriUM, Minho Üniversitesinin üst düzey yönetimi tarafından desteklenmekte ve Üniversitenin araştırma etkinliklerinin görünürlüğünü ve etkisini artırma stratejisinin önemli bir parçası olarak görülmektedir. 2010'da politika gözden geçirilmiştir. Yeni politika tüm araştırmacıların bilimsel makalelerinin, bildirimlerinin ve diğer bilimsel belgelerinin bir kopyasını yayından hemen sonra RepositóriUM'da (<http://www.uminho.pt/>) depolamalarını ve tüm resmi yayın listelerinde RepositóriUM'daki sürüme bağlantı vermelerini şart koşmaktadır.
- İspanya'daki **Barselona Özerk Üniversitesinin (UAB)** 2008'den beri bir kurumsal arşivi (Dipòsit Digital Documents – DDD) ve Ocak 2002'den beri bir kurumsal kendi kendine arşivleme politikası vardır. Barselona Özerk Üniversitesi (UAB) Kütüphanesi 2008'de rektörden açık erişim direktifi almak için çalışmaları başlattı. Direktifi almak tabandan

tavana büyük bir hareketti. Açık erişim direktifinin onaylanmasından beri öğretmenler ve araştırma personeli akademik ve bilimsel yayınlarını (dergi makaleleri, tezler, sunumlar, bildiriler, bilimsel ve teknik belgeler, kitaplar, vs.) DDD’de depolamak zorundadırlar. UAB eğitimsel kaynakların depolanmasını da teşvik etmektedir. UAB arşivinin başarısındaki anahtar öğelerden biri tüm yönetim personeli, BT personeli ve kütüphanecilerin işin içinde olmalarıydı. Ayrıca kurumun bilimsel belgelerini açık erişim arşivinde depolamanın ne kadar yararlı olduğu konusunda araştırmacıları bilgilendirmek için önemli bir iletişim kampanyası düzenlendi (<http://www.uab.es/>).

- İtalya’daki **Torino Üniversitesi** 2013 yazında Kasım 2013’te yürürlüğe girecek olan açık erişim politikasını geliştirdi ve yayımladı. Politika, tam metin yayınları ve bu yayınların üst verilerini yayımlandıktan sonra kurumsal arşivde arşivlemeyi zorunlu kılmaktadır. Yayıncı izni olmaması, ortak yazarın açık erişimi reddetmesi ve kamu güvenliği, emniyet, gizlilik nedenleriyle veya duyarlı bilgilerin varlığı nedeniyle [engellenmedikçe], politika anında açık erişimi şart koşturmaktadır. Araştırmacılar arşivde depolayarak Üniversiteye kâr amacı gütmeyen kullanıcılara, yukarıda not edilen istisnalar dışında, materyalleri erişime açma yetkisi verirler. Sadece arşivde depolanan yayınlar iç değerlendirilmede dikkate alınır. <http://roarmap.eprints.org/837/>

Araştırma Fonlayan Kurumlar (AFK) için politika geliştirme ilkeleri

A. Politika geliştirme sürecindeki başlıca adımlar

Hazırlık/danışma evresi bir ülkede fon sağlayıcılar tarafından politikalar geliştirilmesi için ortak ilkelere yönelir ve konuyla ilgili paydaşları kapsar. Bu ortak ilkeler kamu kaynaklarıyla desteklenen araştırmalara erişim konularında kurallar koyan (yasa gibi) resmi bir düzenlemeyle er geç sonuçlanır. Hazırlık aşamasında uygulama aşaması için gerekli fonların güvenceye alınması önemlidir. Araştırma fonlarını yöneten merkezi otorite konuyla ilgili e-altyapıların (arşivler) geliştirilmesini finansal yönden desteklemelidir.

Politikanın uygulanması. AFK’ler tarafından hazırlık/danışma evresine dayanan araştırmalara açık erişim konusunda spesifik bir politika belgesi kaleme alınmalı ve yürürlüğe konmalıdır. Politikalar ve konuyla ilgili şartlar fonlama ajanslarının web siteleri aracılığıyla kamuya duyurulmalı ve hibe sözleşmeleriyle bütünleştirilmelidir (hibe sözleşmelerinde özel maddeler).

Politikanın orta ve uzun vadede sürdürülebilirliği için **izleme ve denetleme** şarttır. Yazarların ve /ya da kurumların açık erişim politikasına uyup uymadıkları izlenmeli ve daha fazla destekle ilişkilendirilmelidir. Politika düzenli aralıklarla değerlendirilmelidir. Fonlayıcılar araştırmaları erişime açma uygulaması konusunda araştırmacıları eğitmek için iyi uygulamaları ve başarı öykülerini geniş bir biçimde yaymalı ve politikalarının nasıl işlediği hakkında açıklayıcı notlar (Ör. SSS) hazırlamalıdır. E-altyapıyı daha da genişletmek ve sürdürmek için gereken fonlar hakkında hükümler konmalıdır.

B. Politika geliştirirken dikkate alınması gereken önemli noktalar

Bu bölüm etkin bir fonlayıcı politikası için ele alınması gereken başlıca hususları tartışmaktadır.

En etkin politika **hakemli araştırmalar için anında zorunlu kendi kendine arşivleme politikasıdır**. Böyle bir politika araştırmacıların tüm hakemli araştırmaları (dergi, konferans makaleleri, kitaplar/monografiler) yayına kabul edildikten hemen sonra uygun bir arşivde, tercihen çalıştıkları araştırma kurumunun arşivinde depolamalarını gerektirir. Yayıncı ambargosu süresi yoksa (6 aya kadar ve sosyal ve insani bilimlerde 12 aya kadar) materyaller anında erişime açılır. Fon sağlayıcı açık erişim politikası telif hakkı ve lisanslandırmaya değinmeli, düzenlemeleri açıklamalı ve araştırmacılara konuyla ilgili bilgi kaynakları hazırlamalıdır.

Zorunlu politika. Gönüllü politikaların tersine zorunlu politikalar etkin destek, savunuculuk ve e-altyapı sistemi ile birlikte sunulursa daha yüksek uyum oranlarıyla sonuçlanır. Araştırmacıların çalışmalarını kurumsal arşivde depolamaları ve tam metinlerini mümkünse hemen, yayıncıların ambargoları varsa 6 aydan geç olmamak üzere ya da sosyal ve insani bilimlerde 12 aya kadar bir sürede, erişime açmaları şart koşulmalıdır. Fonlayıcılar politikaya uyum oranlarını denetlemeli ve uyulmama durumu ileride fon sağlama yetenekleri ile ilişkilendirilmelidir (yazarlar ve/ya da kurumlar için).

Kendi kendine arşivleme politikası (= yeşil açık erişim). Kendi kendine arşivleme yazarın çalışmasını nerede yayımlayacağını seçme özgürlüğüne karışmaz. Aksine, kendi kendine arşivleme, personeli tarafından üretilen araştırmaların yönetiminde kullanmak için e-altyapılara (arşivler gibi) zaten yatırım yapmış olan araştırma kurumlarının yeteneklerini güçlendirir. Bu nedenle araştırma fonlayıcılarının kendi kendine arşivleme etkinliğini açık erişim politikalarına ekleyerek teşvik etmeleri uygundur. Araştırma fonlayıcıları belli bir arşivde, yazarın çalıştığı araştırma kurumunun arşivinde ya da konu temelli bir arşivde, depolamayı şart koşmalıdır.

Arşivler yoluyla açık erişimi zorunlu hale getirmekle aynı anda araştırma fonlayıcıları açık erişim yayıncılığı da teşvik edebilirler. AFK'ler açık erişim yayıncılığı teşvik etmek için açık erişim yayınlarının (makaleler ve kitaplar) Makale İşlem Ücretlerini ödeyebilirler. Açık erişim yayıncılığı belli koşulların ve süreçlerin geliştirilmesini ve konuyla ilgili fon ayrılmasını gerektirir. Ama bu, araştırmacıların açık erişim yayıncılığı denemeleri için getirilen bir önlemdir ve AFK'nin kendi kendine arşivleme politikasıyla ilgili değildir.

Anında kendi kendine arşivleme ve açık erişim. Bir yayının üst verilerinin ve tam metninin kendi kendine arşivlenmesi bir eser hakem denetiminden sonra yayına kabul edilir edilmez (yazarın ya da mümkünse yayıncının son kopyası) zorunlu olmalıdır. Böylece (ambargo şartı yoksa) yayının üst verileri ve yayının kendisi, farklı yayın tarihine bakılmaksızın anında erişilebilir hale gelir. Dahası, yayıncı çıkarlarıyla bir çatışma söz konusu değildir, çünkü arşivlenecek ve herkese açılacak belge yayıncının sürümü değildir. Yayıncı izin verirse yayıncı sürümü de arşivlenebilir. Açık erişim kendi kendine arşivlemeyle aynı anda zorunlu olmalıdır. Fakat yayıncı anında açık erişimi engellerse doğa ve tıp bilimlerinde 6 aya kadar, sosyal ve insani bilimlerde 12 aya kadar (özellikle monografiler için) buna saygı gösterilmelidir. Kurumsal arşivler ambargo süresi dolduktan sonra belgeleri otomatik olarak erişime açacak şekilde programlanmalıdır. Çoğu yayıncı kendi kendine arşivlemeye izin vermektedir. Konuyla ilgili yayıncı politikaları için bkz. <http://www.sherpa.ac.uk/romeo/>.

Hakemli araştırma. Politika, kapsadığı içerik hakkında açık olmalıdır. Kendi kendine arşivlemenin hedeflediği içerik hakemli araştırmalar -makaleler, konferans bildirileri ve kitaplar/ monografiler- olmalıdır. Kitaplar yayınlar içinde ayrı bir kategoridir. Üretimi uzun zaman alır, çoğu zaman yazarlar telif ücreti alırlar ve yayıncılar çoğu kez kitaplara dergilerden daha çok yatırım yaparlar. Bu özellikler kitapları dergi makalelerinden ayırır ve politika koşulları açısından dikkat gerektirir. Bu nedenle AFK'ler kitapların ve kitap bölümlerinin üst verilerini kendi kendine arşivlemeyi zorunlu hale getirmeli, ama kitapların farklı durumu nedeniyle ambargo süresinin 12 aya kadar uzatılmasını düşünmelidir.

Araştırma verileri de önemli bir araştırma çıktısı türü olup, son zamanlardaki açık erişim politika tartışmaları araştırma verilerine yönelmiştir. Araştırma verilerine açık erişim çeşitli yararlar sağlar. Araştırma sonuçlarını doğrulama olanağı ve veri toplama çalışmalarında tekrarı önleyerek tasarruf etme bunlar arasındadır. Bilimsel sonuçların dayandığı verileri açıklama bir düzgün bilimsel ahlak sorunudur. Araştırmacı genelde kendi verilerinin sahibiymiş gibi bir tutum takınmakla birlikte bilimsel veriler duyarlı ve gizli veriler de içerebilir. Buna ek olarak, kamu kaynaklarıyla desteklenen araştırmalar sırasında üretilen verilerin sahibinin kim olduğu konusunda genellikle önemli bir karışıklık vardır. Bilimsel verilerin özel ve farklı doğasını

oluşturan tüm bu öğelerden dolayı, bu verilere açık erişim farklı bir politika belgesinde geniş bir biçimde ele alınmalıdır. Bu politikalar formüle edilirken kişisel verilerin yanı sıra duyarlı ve gizli bilgilere de saygı gösterilmelidir. Ama ilk olarak AFK'lerin açık erişim politikaları en azından araştırmacıları yayınlarına dayanak oluşturan verileri uygun arşivlerde depolamaları için teşvik etmelidir (hatta bu zorunlu hale getirilmelidir).

Telif hakkı ve lisanslandırma

Telif hakkı. Yukarıda, yazarların telif haklarını yayıncılara devrettikleri zaman yayıncılar tarafından konan ambargolardan kaçınarak kendi kendine arşivlemeyi mümkün kılan prosedür açıklandı. Ama bazı AFK'ler destekledikleri araştırmaların çıktılarında ambargo konulmamasını garantilemek için sağlam adımlar atmak isteyebilirler. Bu durumlarda arşivler aracılığıyla yayınlara hemen açık erişim sağlamaları için yazarın ve/ya da fonlayıcının yayınlar üzerinde yeterli hakları olması gerekir. Bu ideal durumdur ve yayıncı ambargolarını geçersiz kılar. Politika, eseri erişime açmak için gerekli hakları yazarın elinde tutmasını şart koşmalı ve araştırmacıları standart uygulama olan telif haklarını yayıncılara devretmekten men etmelidir. Yazarların yayıncılarla pazarlık etmeleri ve yayıncılara sadece yayın için gereken izni vermeleri mümkündür ve araştırmacılara yardım etmek için konuyla ilgili kaynaklar (Ör. pazarlık araçları, yazar sözleşmesi ekleri) hazırlanmalıdır.

Lisanslandırma. Dijital materyallere iliştilen bir lisans kullanıcılara bilimsel materyallerin hangi koşullar altında kullanılabileceğini açıklar. Fonlayıcı politikaları Creative Commons gibi lisansların kullanımını teşvik etmelidir. Bu lisanslar bütün dünyada yaygınlıkla kullanılmakta ve kullanıcıların insanlara ve makinelere karşı haklarını ve yükümlülüklerini açık bir şekilde tanımlamaktadır.

C. Model açık erişim politikası

[**Giriş:** – Açık erişimin yararları; politikanın küresel durumu - Ör. Ufuk 2020'de Avrupa Komisyonu açık erişim politikaları, diğer konuyla ilgili bilgiler veya ulusal ve uluslararası genel durumu yansıtan girişimler; politika geliştirmek için güdüleyiciler -daha geniş yayım, yatırımın getirisini artırma; ana ilkeler -Ör. araştırmacıların çalışmalarını en uygun olduğunu düşündükleri yerde yayımlama özgürlüğü, vs.]

[**Fon sağlayan kurumun adı**] bu amaçla tüm araştırma fonundan yararlananların uyması gereken aşağıdaki açık erişim politikasını tanımladı:

1 -[**Fon sağlayan kurumun adı**]'nın araştırma fonu tarafından tamamen ya da kısmen desteklenen tüm hakemli makalelerinin, kitaplarının/monografilerinin ve konferans bildirilerinin [varsa politikanın kapsadığı bilinen tez, rapor, vs. gibi diğer tür yayınlar] kabul edilen sürümünün (yazar son kopyası veya yayıncı sürümü) yayına kabul edildikten sonra bir kopyasının hemen uygun bir açık arşivde [uygun arşivler burada ya da bir dipnotta tanımlanmalıdır –uygun arşivlerin önerilen tanımı: araştırma toplulukları tarafından geniş kabul

gören, fon sağlayıcının şartlarına göre içerikleri gösterme yeteneği olan kurumsal arşivler, konu arşivleri] depolanması ve üst verilerinin (başlık, yazar, kurum, fon sağlayıcı, derginin adı, vs.) depolama anından itibaren erişime açılması zorunludur.

2 - **[Fon sağlayan kurumun adı]** ilk maddede tanımlanan tüm yayınların derhal erişime açılmasını şart koşar. Bu süre yayının yayımlanmasından itibaren 6 ayı [sosyal ve insai bilimlerde 12 ayı] geçemez. Bunu mümkün kılmak için **[Fon sağlayan kurumun adı]** ndan hibe alanların yayıncılarla pazarlık sırasında yayınlarını hemen erişime açmalarını veya 6 aya kadar ya da sosyal ve insani bilimlerde 12 aya kadar gecikmeli olarak erişime açmalarını sağlayan haklarını ellerinde tutmaları zorunludur.

3 - **[Fon sağlayan kurumun adı]** hakemli açık erişim dergilerinde ya da kitaplarda yayımlamak için ödenen Makale İşlem Ücretlerini (ya da benzer ücretleri) hibe bütçesinden desteklenebilecek geçerli harcamalar olarak kabul eder. Makale İşlem Ücretinin (MİÜ) hibe bütçesinden karşılanması durumunda makale yayın sırasında CC-BY lisansı ya da eşdeğer bir lisans altında erişime açık olmalıdır [ek koşulları tanımlayın –projenin toplam bütçesi göz önüne alındığında MİÜ değeri sınırları veya MİÜ masraflarının yüzdesinin sınırları, vs.].

4 – İlk maddede söz edilen tüm yayınlarda fondan yararlananlar **[Fon sağlayan kurumun adı]**ndan destek aldıklarını bildirmek [proje adı, ve/veya kısaltması, ve/veya numarası] ve desteği standart bir biçimde tanımlamak zorundadırlar [burada standart teşekkürü tanımlayın ya da bu tanımın yer aldığı uygun belgeye/web sayfasına referans verin].

5 - **[Fon sağlayan kurumun adı]**nın fon sağladığı projelerden üretilen, kamuya açık proje raporlarına ya da çıktılara kanıt oluşturan ve/veya hakemli yayınlarda atıf yapılan tüm araştırma verilerinin ve ilgili üst verilerin uygun bir açık veri arşivinde [araştırma verilerini kamuya açan, kalıcı numaralar (DOI veya diğerleri) yoluyla verilere atıf yapılabilen, kabul edilen ilkelere ve standartlara dayalı (araştırma destek bildirimini de içeren) kaliteli üst veri sağlayan uygun arşivler burada tanımlanmalıdır] depolanmasını şart koşar/teşvik eder [uygun terimi seçiniz].

6 –Kurumlar/hibe alanlar **[Fon sağlayan kurumun adı]**ndan destek almakla bu politikanın koşullarını kabul ettiklerini onaylarlar. **[Fon sağlayan kurumun adı]** mevcut koşullara uyulup uyulmadığını denetler ve uyulmaması durumunda yaptırımları [ya da önerileri veya yol açacağı sonuçları] tanımlar [bunu somut “yaptırımlar” hemen tanımlandığı durumda kullanın] [uyulmaması durumunda uygulanabilecek yaptırımlar/öneriler/sonuçlar burada tanımlanabilir: tüm yayınlarda politikaya uyulana kadar paranın bir kısmını ödememe; yeni projeleri/desteği önceki destekte politikaya tam olarak uyulana kadar onaylamama; önceki açık erişim politikasına uyup uymamayı yeni projeler için değerlendirme/seçim ölçütü olarak kullanma].

Bu politika **[tarih]**ten itibaren yürürlüğe girer ve bu tarihten sonra verilen hibelerden üretilen tüm yayınları kapsar.

D. İyi uygulamalar

- **Yeni İspanyol Ulusal Bilim, Teknoloji ve Yenilik Yasası** 2012’de çıkarıldı. Yasa “Açık erişim yayımı” başlıklı bir bilimsel yayınlara açık erişim maddesi, yasanın 37. maddesi, içermektedir. Madde İspanyol kurumların, araştırmacılarının bilimsel çıktılarını depolamak için açık erişim arşivlerinin geliştirilmesini hızlandırmayı teşvik etmekte ve bu arşivlerin ulusal ve uluslararası girişimlerle birlikte çalışabilir olmasını sağlamaktadır. Keza, Ulusal Hükümetin fonlarıyla araştırmalarını yürüten İspanyol araştırmacıların kabul edilen makalelerinin son sürümünün bir kopyasını en kısa zamanda, ama makalenin yayınından sonra 12 ayı geçmeyecek şekilde, kamuya açmayı zorunlu kılmaktadır. Ulusal araştırmacıların değerlendirme süreçlerinde araştırmacıların açık erişim ürünlerinin

erişilebilirliği dikkate alınır. Bakanlık İspanyol arşiv ağına merkezi erişim sağlamaktan sorumludur. Hükümetin açık erişim maddesini daha ayrıntılı olarak düzenlemesi beklenmektedir. (<http://www.mineco.gob.es/>)

- **Madrid Bölgesel Hükümetinin** Madrid'deki 7 üniversitenin arşivlerinin hepsi için bir harmanlayıcısı vardır. 2005'te geliştirilen harmanlayıcının adı e-ciencia'dır. 2009'da Bölgenin AR-GE desteği için yaptığı olağan çağrıda teknoloji ve biyotıp alanları için açık kendi kendine arşivleme zorunluluğu konuldu. Madrid Bölgesi halen çağrıyı ve açık erişim direktifini değerlendirmektedir. Niyeti kendi kendine arşivleme direktifini diğer çağrılara da yaymaktır. (<http://www.madrid.org/>)
- İspanya'daki **Asturias Bölgesel Hükümeti** 2009'da kurulan RIA adlı bölgesel bir arşiv işletmektedir. Bu tarihten itibaren Bölgesel Hükümet 2009, 2011 ve 2012 yıllarında yaptığı AR-GE çağrılarında açık erişim kendi kendine arşivleme koşuluna yer verdi. Bölgesel Hükümet halen kamu destekleme çağrılarındaki bu açık erişim düzenlemelerinin performans düzeyini değerlendirme sürecindedir. (<http://www.asturias.es/>)
- **Telethon Vakfı** genetik hastalıklara destek sağlayan özel ve kâr amacı gütmeyen İtalya'daki bir araştırma fonlayıcısıdır. 2010 yılında Telethon'dan bir hibeyle desteklenen araştırma yayınları için bir açık erişim politikası kabul etti. Politika yayıncı tarafından kabul edilen özgün yayınların Europe PubMed Central'da (eski adı UK PubMed Central) depolanmasını şart koşmaktadır. Telethon'un araştırma sonuçları çok yüksek bir uluslararası etkiye sahiptir. Makale başına ortalama atıf sayısı moleküler biyoloji ve genetikteki üst düzey bilimsel enstitülerinkilerle karşılaştırıldığında dikkat çekicidir. (<http://www.telethon.it>)
- **CARIPO** özel bir İtalyan araştırma fonlayıcısıdır. Temmuz 2012'de CARIPO, yazarların destekli araştırma çıktılarını her iki açık erişim stratejisini (kendi kendine arşivleme ve açık erişim dergilerinde yayın) de kullanarak erişime açmalarını zorunlu kılan yeni açık erişim politikasını onayladı. CARIPO hem temel araştırmaları hem de çok özelleşmiş çeşitli alanlardaki uygulamalı araştırmaları desteklediğinden kendi kendine arşivleme için hangi arşivin seçileceğini yazara bırakmaktadır. CARIPO daha fazla destek vermek için politikaya uyum düzeyini denetlemeyi planlamaktadır. (<http://www.fondazionecripio.it>)

Kaynakça

Açık Erişim Politikaları Rehberleri (Fon sağlayıcılar ve Araştırma Yapan Kurumlar)

ROARMAP (<http://roarmap.eprints.org/>) – Üniversiteler, araştırma kurumları ve diğer araştırma fonu sağlayıcıları tarafından kabul edilen arama yapılabilir açık erişim politikaları uluslararası kütüğü.

SHERPA/JULIET (<http://www.sherpa.ac.uk/juliet/>) – Araştırma fonu sağlayıcıların açık erişim politikalarının bir veri tabanı. Araştırma yayınlarını ve verileri kendi kendine arşivlemek için gereklilikler ve koşullar farklı fon sağlayıcı ajansların politikalarını karşılaştırmaya olanak sağlayacak şekilde özetlenmektedir.

MELIBEA (<http://www.accesoabierto.net/politicas/default.php>) – Kısmen ya da tamamen kamu fonlarıyla desteklenen projelerden üretilen bilimsel çıktılara açık erişimi teşvik eden, bunu isteyen veya şart koşan mevcut politikaları belirlemeyi ve analiz etmeyi amaçlayan kurumsal açık erişim politikaları rehberi.

Yayıncı Politikaları Rehberleri

SHERPA/RoMEO (<http://www.sherpa.ac.uk/romeo/>) – Yayıncıların ön baskı ve son baskılar için telif hakkı ve kendi kendine arşivleme politikalarının arama yapılabilir veri tabanı. Nottingham Üniversitesindeki bu hizmet İngilizce, İspanyolca, Macarca ve Portekizcede olmak üzere dört dilde verilmektedir. RoMEO yayıncıların koşullarını özetlemekte ve yayıncıları yazarlara sağlanan hakların düzeyini gösteren renklere göre sınıflamaktadır.

Dulcinea (<http://www.accesoabierto.net/dulcinea/>) – İspanyol dergilerin açık erişim ve kendi kendine arşivlemeye yönelik editoryal politikalarını özetlemektedir. Dulcinea veri tabanı bibliyografik veriler,

erişim politikaları, telif hakkı lisanslarına göre kendi kendine arşivleme politikaları ve dergilerin SHERPA/RoMEO renk taksonomisine göre yapılmış bir sınıflamasıyla birlikte aktif akademik İspanyol dergilerini içermektedir.

Blimunda (<http://projecto.rcaap.pt/index.php/lang-en/sobre-o-rcaap/servicos/projecto-blimunda>) – Portekiz bilimsel yayıncılarının açık erişim politikalarının tanımlanmasına, dergilerin kurumsal arşivlerde kendi kendine depolanmasına ve bunun sonunda bu politikaların SHERPA/RoMEO veri tabanına girmesine katkıda bulundu.

Héloise (<http://heloise.ccsd.cnrs.fr/>) – yazar kendi kendine arşivleme üzerine Fransızca yayıncı politikaları rehberi.

Açık erişim dergiler, arşivler ve kitapların rehberleri, listeleri ve platformları

DOAJ (<http://www.doaj.org/>) – Açık erişim bilimsel dergilerinin görünürlüğünü ve kullanım kolaylığını artırmayı amaçlayan ve böylece kullanımını ve etkisini artıran açık erişim dergiler rehberi.

OpenEdition/Freemium: Açık erişim için yenilikçi bir ekonomik model (<http://www.openedition.org/>) - CNRS Fransa'da insani ve sosyal bilimlerde açık erişim akademik yayıncılığın gelişmesini teşvik eden başlıca aktör olan Açık Elektronik Yayıncılık Merkezi'ni (Cléo) destekler. Cléo birbirini tamamlayan dört yayın ve bilgi platformunu (Revue.org, Calenda, Hypotheses, ve hazır olmak üzere olan OpenEdition Books) gruplayan açık erişim dijital kaynaklar kapısı OpenEdition'ı geliştirdi. OpenEdition kütüphanelere ve yayıncılara insani ve sosyal bilimlere desteklemek için sürdürülebilir bir ittifak yapma aracı sunar.

HAL (Hyper Articles on Line) (<http://hal.archives-ouvertes.fr/>) – 2001'de CNRS tarafından tasarlanan HAL platformu ArXiv ve OAI-PMH protokolu etrafında geliştirilmiş bir modele göre çoğu Fransız akademik enstitü ve araştırma enstitüsünün bilimsel çıktılarına erişim sağlar. HAL kurulduğundan beri Fransa'da açık arşivlerin gelişmesini hızlandırmak ve güçlendirmek için çalışmaktadır. HAL'da açık arşivleme için eşgüdüllü bir yaklaşım konusunda ulusal düzeyde bir anlaşma 2013'te yenilendi. Günümüzde HAL 230.000'den fazla tam metin belgeye erişim sağlamaktadır.

Openarchives.gr (<http://www.openarchives.gr/>) - Yunanistan'daki OAI-PMH kaynaklarını içeren federe arama motoru (kapsamlı değil). Ülkenin açık erişim kurumsal arşivleri ve konu arşivlerinin listelerini içerir (kapsamlı). Kaynakları her gün harmanlar.

OpenDOAR (<http://www.opendoar.org/>) – Arşivleri ya da arşiv içeriklerini aramaya izin veren açık erişim arşivleri rehberi. Ek olarak, en iyi uygulamaları paylaşmak ve arşiv altyapısının kalitesini geliştirmek için hem arşiv yöneticilerine hem de servis sağlayıcılara araç ve destek sağlar.

RECOLECTA – Recolector de Ciencia Abierta (<http://recolecta.fecyt.es/>) – Arşivleri, dergileri ya da içeriklerini aramaya izin veren İspanyol açık erişim arşivlerinin ve dergilerinin rehberi. Her kaynak için URL ve baz URL gibi temel bilgi verir. Rehber yeniden yapılanma sürecindedir.

RCAAP Directory (Filter by Repository or Journal) - (<http://www.rcaap.pt/directory.jsp>) – RCAAP Arama Kapısında toplanmış Portekiz açık erişim arşivlerinin/dergilerinin listesi. Tümü DRIVER ilkelerine uyumludur ve her gün harmanlanır. Her kaynağın bir açık profili (iletişim bilgisi, OAI URL, birlikte çalışabilirlik ve uyum, ve de toplu materyallerin evrimi) vardır.

DOAB (<http://www.doabooks.org/>) – Kitapların keşfedilebilirliğini artırmayı amaçlayan açık erişim kitapları rehberi. Kitapların üst verileri yayımı, görünürlüğü ve etkiyi artırmak için akademik yayıncılar tarafından sağlanmaktadır.

Genel Açık Erişim Kaynakları

Open Access Tracker (<http://www.medoanet.eu/open-access-tracker-information>) – Fransa, İspanya, İtalya, Portekiz, Türkiye ve Yunanistan'da farklı türdeki açık erişim kaynaklarının ve politikalarının gelişmesi konusunda bilgi toplar ve her ülke için bunun profilini yaratır.

OASIS (<http://www.openoasis.org/>) – Araştırma yayınlarına açık erişim sağlamayı isteyen kişi ve kurumlar için eğitim ve kaynak sağlamayı, açık erişim uygulama bilgi tabanını genişletmeyi, kaynakları ve en iyi uygulamaları paylaşmayı ve dünyada açık erişimin başarılı sonuçlarını kaydetmeyi ve göstermeyi amaçlar.

OAD (http://oad.simmons.edu/oadwiki/Main_Page) – Açık erişim rehberi (OAD) bilime açık erişim hakkında açık erişim topluluğunun basit maddi listeler yaratıp destekleyebileceği bir wikidir.